

ЖАНРОВА СИСТЕМА КОМІЧНОГО ІНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ

Лобова О. К., Найдіна Є. С.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

У межах англомовного комічного інституційного дискурсу виокремлено жанр стендап-комедії, який є запланованим інтерактивним виступом стендап-коміка. З'ясовано, що, інтегруючи вербальні та невербальні засоби комічного, стендап-комік має на меті створити ігрову комічну тональність спілкування. Окреслено жанрові риси, що притаманні стендап-комедії: оперування різними за обсягом жартами, які можуть бути малими (нарративні жарти, однорядкові жарти, жарти-інвективи) або великими за формою (комічні монологи); динамізм розкриття ідеї жарту стендап-коміка; наявність корпусу лінгвостилістичних засобів комічного (у жартах превалюють гіпербола, іронія, алогічний висновок); уживання простих за синтаксичною структурою речень, імпровізація, сучасність / реальність (використання форм теперішнього часу), емоційність.

Ключові слова: жарт, комічний інституційний дискурс, стендап-комедія.

Lobova O. K., Naydina E. S. Genres of comic institutional discourse. Comic institutional discourse refers to the theatrical discourse, according to the nature of communication – to the comic which can also have humorous, satirical and ironic tone depending on the nature of communication. Standup-comedy is an interactive performance of the standup comedian. Integrating verbal and nonverbal means of humor standup comedians aim to create comic tone of communication. Standup-comedy has the following features: the use of different jokes which can be either small (narrative, one-line jokes) or large in the form (comic monologues), stylistic devices (in jokes prevail hyperbole, irony, sarcasm), dynamic character (unexpected ending of jokes and use of simple syntactic structure of sentences), improvisation, contemporary / reality (to use forms of the present time), emotionality. Standup-comedy identifies a number of comic speech genres that are considered to be a result of non-standard, creative thinking of the addressee whose intentions are to achieve a comic effect. Comic genres are formed in a comic institutional communication and must comply with certain rules – cause laughter, be original and interesting. The joke is the main speech genre. There are several types of jokes in standup comedy: one-line jokes, invective, humorous stories, satirical stories, ironic stories. With the help of jokes the standup-comedy reveals contradictions in society, reflects problems of human society and displays moral values.

Key words: joke, comic institutional discourse, stand-up comedy.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Поняття «комічний дискурс» не є новим. Цей термін представлено в роботах А. Н. Войткової [2], Н. С. Плотникової [5], О. В. Харченко [8]. Однак аналіз комічного дискурсу з позицій інституціональності здійснено вперше. Ми протиставляємо комічний інституційний дискурс і гумористичний побутовий дискурс, який може бути включений в будь-який з наявних типів дискурсу (політичний, педагогічний, медичний тощо), що визначає актуальність та новизну дослідження. Об'єктом аналізу виступає комічний інституційний дискурс, а предметом – його жанри, їх специфіка та характеристика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комічний дискурс неодноразово був у фокусі зацікавлень дослідників. Зокрема, Н. С. Плотникова ототожнює його з гумористичним видом дискурсу, особливістю якого є «занурення в ситуацію сміхового спілкування, тобто перемикання на сферу експресивно-забарвленої, спрямованої переважно на створення комічного ефекту» [5, 210]. Гумористичному побутовому дискурсу притаманні: 1) безпосередність і непередготовленість [4]; 2) емотивно-образний характер; 3) ситуативність, позаяк специфіку гумористичної комунікативної тональності детермінує пов'язаність жарту із ситуацією [7, 215].

Професор О. В. Харченко комічний дискурс розуміє як «комунікативне послання, яке динамічно роз-

гортається в ситуації сміхової та ігрової комунікації, протікає в певних когнітивних межах, які характеризуються несподіваною зміною когнітивних патернів. <...> Комічний дискурс включає динамічний процес як когнітивного, так і комунікативного плану, ситуацію (фрагмент об'єктивної реальності, на тлі якого відбувається вербальний акт комунікації, визначеного адресанта і адресата), психологічний і екстралінгвальний контекст, пресупозиції комунікантів і результат мовної діяльності» [8, 85–86]. Дослідник розглядає комічний дискурс як родове поняття, а гумористичний, сатиричний та іронічний – як види.

Формулювання мети і завдань статті. Метою роботи є виявлення основних жанрів комічного інституційного дискурсу, а також визначення їх специфіки на матеріалі жартів англомовних стендап-коміків. Матеріалом аналізу виступають літературні комедійні твори і кінокомедії, зокрема лексико-стилістичні та жанрові особливості художніх творів і кінофільмів.

Виклад основного матеріалу дослідження. За сферою функціонування комічний інституційний дискурс (далі – КІД) уналежнює до театрального дискурсу, а за характером комунікації – до комічного, який може мати також гумористичну, сатиричну та іронічну тональності, що детерміновані характером комунікації. Ми розглядаємо КІД, керуючись параметром адресантно / адресатних відносин.

У КІД комунікація адресанта і адресата виділяється за кількома критеріями і має такі характеристики: за формою реалізації комунікації – усна; за метою комічного інституційного дискурсу – розважальна; за ступенем офіційності – симбіоз офіційного і неофіційного спілкування (щодо сфери комунікації – офіційна, щодо характеру комунікації – неофіційна); за формою спілкування – відкрита комунікація, практично безтематичних і лексичних обмежень; стосовно частотності – періодична; щодо каналу комунікації – вокально-візуальна; за способом організації – організоване, заплановане спілкування.

Класифікації комічного дискурсу [2; 8] не відображають його інституційної специфіки. Наша класифікація оперта на параметр професійності / непрофесійності. Основним критерієм є адресантно-адресатні відносини, з огляду на що виокремлюємо професійних коміків, які беруть участь у підготовці будь-якого комічного жанру, і глядачів, тобто адресатів, які «користуються» послугами професійних коміків.

КІД розуміємо як інтерактивну лінгвокреативну когнітивно-комунікативну діяльність суб'єктів (коміка і глядача) у сукупності лінгвальних і екстралінгвальних аспектів; дискурсивну діяльність комічної тональності, яка обмежена соціальним інститутом комедії. Характерною рисою цього типу дискурсу є сміхове ставлення до дійсності.

До конститутивних ознак відносимо комічні жанри КІД. Одним з них є стендап-комедія. Трактують поняття «стендап-комедія» неоднозначні. О. Дабл визначає цей жанр як «сольний вербальний виступ комедіанта перед аудиторією з певною метою – розсмішити» [12, 17]. Л. Мінтц вважає, що стендап-комедія – це «сольний виступ комедіанта, який стоїть перед аудиторією і розповідає жарти, не використовуючи при цьому костюми, бутафорію та інші театральні засоби, для того щоб розсмішити глядачів» [13, 71].

На нашу думку, стендап-комедія – це сольний, рідше парний, запланований заздалегідь інтерактивний виступ стендап-коміка перед аудиторією з певною метою, а саме принести естетичну насолоду; текст виступу включає жарти, анекдоти, гумористичні монологи, інвективи.

Стендап-комедія в площині КІД відрізняється особливим творчим ігровим характером. Креативність, ненормативність, театральність – це її основні ознаки. Для стендап-комедії в контексті КІД характерні: 1) наявність особливої мови; 2) модус; 3) тональність; 4) інтерактивна взаємодія з глядачем / імпровізація; 5) самовираження і емоційність; 6) симбіоз реалістичності і гротескної гіперболізації; 7) динамічний характер; 8) персуазивність.

Стендап-комедія об'єднує кілька комічних мовних жанрів, які постають результатом нестандартного, творчого мислення адресанта, чийми інтенціями є досягнення комічного ефекту. Комічні мовні жанри формуються в умовах комічного інституційного спілкування і повинні відповідати певним правилам – викликати сміхову реакцію, бути оригінальними і цікавими. Базовою одиницею в стендап-комедії є жарт, який називають а *joke*, *gag*. Весь матеріал, який готує стендап-комік для виступу,

називають *material*, або *routine*, а жарти, об'єднані однією темою, – *bits*. Також існують такі жарти, як *carper*, – жарт, завершальний виступ. Ми дотримуємося такої термінології: жарт – основний мовний жанр КІД, який у межах стендап-комедії поділяється на анекдоти, однорядкові жарти, інвективи, гумористичні оповідання, сатиричні оповідання, іронічні розповіді.

У КІД жарт є виставою одного актора. У ряді випадків саме інтонація оповідача, його міміка і жестикуляція створює те, що називається «сіллю» жарту [9, 139–152]. Такі жарти складно досліджувати в письмовому вигляді, що і визначає особливість мовного жанру жарту, який може бути представлений лише в усному вигляді, а його аналіз передбачає облік екстралінгвальних факторів.

У КІД можна виділити певні види жартів:

1) Однорядкові жарти, тобто короткі жарти, які займають приблизно один рядок друкованого або рукописного тексту.

2) Наративний жарт, тобто анекдот, – короткий зв'язний наративний текст (до того ж такий, що відповідає критеріям як граматичної і синтаксичної, так і змістовної зв'язності), який адресант спеціально розповідає з метою насмішити адресата, зрозумілий йому (проте розуміння анекдоту вимагає від адресата певних зусиль), який детермінований певною ситуацією, в якій доречно розповідь анекдоту, і який пов'язаний інтертекстуальними відношеннями з іншими анекдотами і стереотипами анекдотичного простору [10, 26]. Анекдот, за В. Раскіним, повинен мати низку ознак, зокрема: не бути досить коротким або довгим, тривіальним або занадто інтелектуальним; утримувати кульмінацію, яка не повинна настати завчасу; не повинен містити великої кількості деталей [14, 189]. Занадто довгий анекдот стомлює адресата. В жанрі стендап-комедії професійні анекдоти не поширені, тому що комічний мовний жанр – це цільовий жанр, тобто він орієнтований на адресата, отже, комік повинен «підлаштуватися» під глядача.

3) Гумористичні, сатиричні, іронічні монологи – це короткі розповіді, які подаються адресату. Розподіл на гумористичні, сатиричні та іронічні проводиться відповідно до загальної тональності оповідань.

4) Інвективи (від лат. *invenho* – «наступаю») – образа; лайливе слово; груба, викривальна, памфлетна мова, спрямована на опонента. Особливістю інвективи є відсутність комічного елемента. Незважаючи на це, інвектива часто використовується стендап-коміками, тому що емоційна напруженість, властива цьому жанру, може спровокувати вихід напруги, яка має форму сміху [4, 103]. Інвектива є різновидом сатири і має сатиричне забарвлення, однак, на відміну від сатири, в інвективі присутній конкретний референт висміювання. Предметом критики сатири є «загальнолюдські явища» [1, 82]. Дослідниця інвективи І. В. Шталь писала, що цей жанр – «найзлободенніший з усіх видів сатири» [11, 225]. Метою мовного жанру інвективи є приниження, образа об'єкта. У КІД такими об'єктами виступають найчастіше політичні діячі. Критиці піддаються їхні професійні

недоліки, особисті якості, подробиці особистого та інтимного життя.

У КІД виділяємо два види інвектив, а саме: 1) політичну і 2) соціальну. Об'єктом першої групи виступають політики, а другої – соціальна, суспільна система, норми і традиції, прийняті в суспільстві. Цільовою установкою жанру є вплив, переконання адресата щодо правоти адресанта. Обов'язкові елементи інвективи – звинувачення і доказ, тобто об'єкт інвективи повинен мати якийсь недолік або здійснити негідний вчинок, далі адресант виділяє відповідні характеристики, які, на його думку, негативні, і наводить аргументи проти об'єкта критики.

Адресант інвективи свідомо припускає, що він володіє великими розумовими здібностями і наділений особливою владою судити тих, хто завинив. У КІД інвектива виконує консолідуючу функцію, об'єднує адресата і адресанта.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. У стендап-комедії за допомогою жартів розкриваються протиріччя в суспільстві, відбивається неблагополуччя людини в соціумі, відображаються моральні цінності, що надає можливість аналізу порушення соціальних норм та стереотипів крізь призму жартів стендап-коміків як у синхронії, так й у діахронії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 421 с.
2. Войткова А. Н. Остроумная коммуникативная личность в комическом дискурсе : гендерный аспект : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / А. Н. Войткова. – Иркутск, 2011. – 20 с.
3. Гончарова-Грабовская С. Я. Комедия в русской драматургии конца XX – начала XXI века : [учеб. пособие] / С. Я. Гончарова-Грабовская. – М. : Флинта, 2008. – 278 с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь (ЛЭС) / [под общей ред. В. Н. Ярцевой]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 688 с.
5. Плотникова С. Н. Комический дискурс / С. Н. Плотникова // Аксиологическая лингвистика: игровое и комическое в общении : [сб. науч. тр.]. – Волгоград : Перемена, 2003. – С. 163–172.
6. Тарасова И. П. Речевое общение, толкуемое с юмором, но всерьез : [пособие по самообразованию] / И. П. Тарасова. – М. : Высшая шк., 1992. – 175 с.
7. Самохіна В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США: текстуальний та дискурсивний аспекти : дис. ... доктора філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Вікторія Опанасівна Самохіна. – К., 2010. – 518 с.
8. Харченко О. В. Американський дискурс комічного ХХ–ХХІ сторіч (на матеріалі комедійних фільмів, художніх та публіцистичних творів) : [монографія] / О. В. Харченко. – К. : ТОВ Видавництво «Сталь», 2010 (6). – 355 с.
9. Шмелева Е. Я. Рассказывание анекдота как жанр современной русской речи: проблемы вариативности / Е. Я. Шмелева, А. Д. Шмелев // Жанры речи : [сб. науч. ст.]. – Саратов : Государственного учебно-научного центра «Колледж», 1999. – С. 133–145.
10. Шмелева Е. Я. Русский анекдот: Текст и речевой жанр / Е. Я. Шмелева, А. Д. Шмелев. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 144 с.
11. Шгаль И. В. Поэзия Гая Валерия Катулла: Типология художественного мышления и образ человека / И. В. Шгаль. – М. : Наука, 1977. – 263 с.
12. Double O. Getting the Joke. The inner workings of stand-up comedy / Oliver Double. – London : Methuen, 2005. – 320 p.
13. Mintz E. L. Stand-up Comedy / E. Lawrence Mintz // Charney Maurice Comedy : a Geographic and Historical Guide. – Greenwood Publishing Group, 2005. – V. 2. – P. 575–585.
14. Raskin V. Semantic Mechanisms of Humor / Viktor Raskin. – Dordrecht – Boston – Lancaster : D. Reidel Publ. Company, 1985. – 195 p.